

MEZEI ISTVÁN RAJZA

Tisztuló látóhatár

Kezdetben vala az egyedül üdvözítő történelemtan. Itt vagyunk mi, amott az osztályellenség. Jó—rossz, haladás—reakció, fektén-fehéren, mint a mesében. Aki ellenünk: pokolba vele. Bármiféle elméleti finomításra, differenciálásra, összetett, átfogóbb, mélyebb elemzésre való törekvés: kiátkozandó, egyértelműen ellenséges, tehát kártekonny, azaz: kiírtandó kártevő akció. Ha szlogenekben fogalmazzunk: úgy válték, az elmaradt reakció jelszava, hogy a történelem az élet tanítómestere. S a válasz — „válaszunk” —: hát mi majd mőresre tanítjuk azt a történelmet. Mi leszünk a történelem tanítómesterei. Mert mi vagyunk az élet és az igazság.

Aki egyetlen nagyvonalú kézlegvintéssel kíván napirendre térni a történelem fent vázolt láttatása fölött, mondván, ugyan, kérem, hol vagyunk már ettől — azt kénytelen vagyok kissé lehűteni: nem is olyan messze. Ha az illetők nem emlékeznek már saját történelem-oktatásunk részleteire, segítségképpen engedtessek meg röviden föl idéznem, amiből a mai harminc—negyven közöttiek részesültek. (Részletülünk.) Tudnunk sem szabadott arról (már nem), miféle programot hirdetett meg 1961-ben előadói beszédében Hruscsov, az SZKP XXII. kongresszusán. Például illyesféle célokat: „a második évtizedben — 1980-ig — hazánk az egy lakosra jutó ipari és mezőgazdasági termelés tekintetében messze maga mögött fogja hagyni az Amerikai Egyesült Államokat”. De nem hallhattunk a Donnál mérszárékre terelt 2. magyar hadsereg tragédiájáról sem, legföljebb annyit és olyanféleképpen, hogy úgy kellett nekik, megérdemelték. És általában: a történelem valódi tényeinek — a folyamatoknak, az ellentmondásoknak, a roppant fontos részleteknek — láttatása, a történelmi valóság igazi fölmutatása, hogy nagyon jól neveltlen fogalmazunk, nem állt feladata magaslátán. A mélypontot, minden látszat dacára, alighanem a történelemérlettségi (hál' istennek, átmeneti) eltörlése, nem pedig ama bizonyos ötvenes évek ma már neveléségen leggyorsultító, „vonalas”-szektiás, a történelmet egészen gyatra „agitprop” kezeletben eltorzító felfogása jelentette. A sötétség után törvényszerűen érkező hajnal egyik különösen fényes sugarát pedig egy, immáron kilencedik évfolyamába lépett folyóirat dokumentálja. A História.

A Magyar Történelmi Társulat 1979-ben indult, már jó ideje kéthavonta megjelenő periódikája, megvallom, engem már hosszú évek óta afféle amatőr történészre tett. Jószerével eredeti szándékomon és akaratomon kívül, „csupán” önmagával. Cikkeivel, tematikus összeműveléseivel, és mindenekelőtt egész, nyilván elsősorban a felelős szerkesztő, Glatz Ferenc és a körje csoportosuló, új szemléletű történetgyárda fölállalt szellemiségevel. A História az otthon előfizetett (kevéssé) lap közé tartozik, s ha végre bedobja a postás, utána jó néhány napig alig olvas mást a család, tartson könyvében ki-ki éppen bárhol. (Az újságstandokról, évek óta figyelem, legföljebb három napon belül bizonyosan eltűnnek az egyes lappeldányok.) Összintén szólva, fogalmam sincs, „hivatalosan” milyen szempontok szerint, milyen emberek, milyen alapon szerkesztik a Históriait, olvasóként kizárólag az elkészült egy-egy számmal szembesülök, ám azt látni muszáj: ez a lap történelmi tudatunk fejlesztésében, nemzet-szemléletünk, magyarság- és Európa-képünk, sőt: egész történelmi világlátásunk korszerűsítésében, nagykorúvá érlelésében forradalmi szerepet tölt be. Olyan, mint a borús, szürkés-zavaros fellegek alól előtisztuló látóhatár.

Bevallom: történelmet tanulok, harminchat éves fejjel. És sokadmagammal. Olvasok a XXII. kongresszuson elhangzott Hruscsov-beszédéről, arról, milyennek tartották Magyarországot 1920-ban a békét diktáló győztesek, és hogy milyen volt a magyar—csehszlovák viszony 1945—49. között. A Histórianál évek óta kevesen tudják jobban, mennyi mindent van pótolni. Ezért a Históriaiban nincsenek tabu témák. Ugyanis az igazi történelemben sincsenek, mert hogy nem lehetnek. Két fiatal filmes, európai rangú, történelemszemléletünk alakításában a Históriahoz sokban hasonló szerepet betöltő film-művészetünk két jeles alkotója, Gulyás János és Gulyás Gyula gyönyörű, Isonzó filmjük mottójául a nagy orosz író, Lev Tolsztoj mindinkább időszerű mondatát választotta: „Kevés az, ha nyíltan nem hazudunk. Arra kell törekednünk, hogy elhallgatással se tegyük.” A História, a tisztuló látóhatár voltaképpen ezt jelenti.

Glasznosztj, novoje mislenijje — ezeket az orosz szavakat mostanában tanulta a világ. Nyitottság, új gondolkodásmód. Vajon mi eléggé tanuljuk, tudjuk-e, a kötelező orosz nyelvtanítás dacára? Az egyik legutóbbi Históriaiban olvasom Jevtusenko nagy versét, a Sztálin örökösei-t, amely 1963-ban jelent meg utóljára. Azután: Paszternak-renezánsz, kiadás előtt a Doktor Zsivágó, politikai foglyok szabadon bocsátása, és emlékműtervezet az önkény áldozatainak. A Magyarország beszámoló Tenzir Abuladze Vezeklés című, egészen bizonyos szenzációs filmjéről, amelyről most egész Moszkva beszél, és amely leplezetlen számvetés a Szovjetunió egy, igazából csak most lezárulni látszó korszakáról.

A sort még lehetne folytatni. Vannak információink: látszólag tehát szinkronban vagyunk. Figyelünk, tudósítunk. Látszólag? Meglehet, csak a középkori évek gyors szaporodásával (is) küszködő értelmiségi széksze beszél belőlem? Vagy mégis? Illetve: mégsem?

Nálunk, meggyőződés, a dolgokat alapvetően a történelemmel kell(ett) kezdeni. Ami persze tulajdonképpen folytatás. A gazdaságból végre másutt (tovább)alkalmazni próbált reformok, a nemzet tudatának formálását döntő módon végző műltsemlélet területén. A História, ez a kitűnő, képes periodika, a tisztuló látóhatár egyik legelső, feltűnő sugara volt. Ma már tán nvitott(abb) kapukat döntget. Hiszen tisztulóban a látóhatár — miközben a História tavalyi két utolsó, összevont száma már Azok a hatvanas évek... címmel jelent meg. Vagyis a látóhatár-tisztulásban korok szerint is — itt jár a sarkunkban. Sűrűtve Beszámolván az 1961-es jövőképről, az 1956 utáni iparpolitikáról, Hruscsovról és Kenneduról és a korabeli Ludas Matyiról. Előtte 66 oldalnyi história, lapozgatom, és átvillan rajtam a Hobo Blues Band egyik dalának sora: „ó, azok a hatvanas évek nem tehetnek semmiről”.

Ők nem is

DOMONKOS LÁSZLÓ

ISZKÁBÁVAL ESZKÁBÁLTÁK

HAJÓÉPÍTŐK — RÉGEN ÉS MA

— Arra a hajóra menjünk! Onnan lesz a legszebb... Ide bátran állhatsz! — igazítanak el kísérem.

— Aggudalomra semmi ok, hiszen ez a bárka csak centinként araszol a Tiszába.

— Csak nyugi, megindul ez még a végén.

Allunk a hajó orrában, beszélgetünk:

— Hat ilyen önjárót gyártunk az idén, ezerhatszáz tonnát cipelnék majd a Duna országtáján. Figyeld csak...! Percek múlva becsapódik a hajó a vízbe.

A hatalmas vasóriás néhány méterre a folyótól hirtelen megújja a cammogást és nekiiramodik. Ahogy bevágódik a Tiszába, szinte az orrunk előtt szökik magasba a tíz-tizenkét méteres vízfűgöny. Szikrázik a vízcsépeken a napsugár. Hű-ha! Csúrom szárazok maradtunk. Legfeljebb engem vert ki a veríték. Ha kicsit előbb állók... erre most már jobb nem gondolni.

Annyit azért hamar észrevesz a betévedő érdeklődő is, nem könnyű dolog a hajóépítés. Azt már csak megsárgult iratokból sikerült kiböngészni, hogy régebben sem volt egyszerű dolga a hajóácsoknak, hiába építették fából az uszályokat. Tömörkény a Rónasági csodákban a tiszai élet megfestésekor a hajóépítőkről is megemlékezik: „... És a fűrészelők fűrészelnek, vágván nehéz törzsekben azokat a keményfadeszkákat, amikből a hajók oldala készül. Nagy gerendákon áll a fatörzs és áll a tetején egy ember, meg alatta is áll egy ember. Egyik fölfelé emeli a négykezes fűrészt, a másik meg lefelé húzza. Aki fölül van, az igen komoly ember, rendszerint, mert ő vezeti a fűrészt rendes irányba, továbbá, ha leestik önnan, igen nagyot puffan.”

A mai hajóépítők azonban már nemcsak a fát, de a fűrészelést is száműzték a tudományukból. A régi történetből már csak közmondás maradt: amit ma is oda-vágnak hamar, annak a fejéhez, aki túl fönnhordja az orrát: „Tán fölül húzta apád a fűrészt?” Az idősebbek azért még emlékeznek az utolsó szegedi hajóóra, amit 1947-ben épített a város, s Szabadság néven szelte a Tiszát, míg 1960 nyarán szét nem verték itt Tápén.

A régi mesterség leghíresebb szerszámára, az iszkábara sem nagyon emlékeznek már a mai hajóépítők. En is csak Dugonics Andrástól ismerem: „Szöggel, iszkárával, hogy egybe szerzedte, / Osztán a tengernek hátára vetette.”

Négyszögletű, vékony, de erős vaslap volt az iszkába, átlósan meghajtották, ezzel fogták össze a hajók szomszédos oldaladeszkáit, amik közé előzőleg már mohát tömökdetek.

— Mitől lett ecetes?

— Ezt már csak a közmondás ragasztotta rá: Van ott minden, még ecetes iszkába is.

Pálfi Sándor csoportvezető persze nemcsak erre a különleges szerszámra emlékszik. Amikor 1955-ben a Mahart Hajójavító Üzemigazgatóság tápéi üzemébe került, tán nem is gondolt arra, hogy egyszer majd innen megy nyugdíjba. Mint ahogy arra sem, összeszedi és megírja a szegedi hajóépítés történetét.

— Száz-százhusz oldalnyi már össze is állt a történetből, de sohasem sikerült befejezni. Talán ha majd nyugdíjas leszek...

— Honnan ez a sok adat, történet?

— Évekkel ezelőtt felkerestem a régi szakembereket, akik hajdan itt dolgoztak. Sok korabeli fotót, iratot, történetet sikerült így összegyűjtenem. A többi pedig a levéltárból gyűjtöttem.

Nézegetjük együtt a megsárgult papírlapokat, úgy idézzük vissza a tápéi hajóépítés történetét. Itt van például a Földművelésügyi magyar királyi Minister céges levele 1891-ből, a Magyar

Hajóácsok a századfordulón

királyi Folyammérnöki Hivatalnak címezve Szegedre. Alatta Bethlen saját kezű aláírása: „... megengedem, hogy a szegedi rakpart mentén a talajvizek észlelése céljából Northon-féle csövek helyett a szokásos ártézi kút fúró szerkezet alkalmazás-sék...”

Aztán itt van a vállalat eredeti cégtáblájának fotómásolata is: Tiszai és Körösi Kotrások M. Kir. Vezetősége.

— Régen nem a parton volt a műhely, hanem a Tiszán úszott. Százra 1932-ben kerültünk. Akkor is csak télen javították a hajókat, azok akik nyáron a kotrást végezték vele. A Mahart 1950-ben vette át ezt a telepet.

— Az elmúlt harminc esztendőről már saját élményei is vannak...

— Akkoriban, amikor idekerültem, sokan szerettek volna hajólakatosok lenni. Itt dolgozni ugyanis nyugdíjasállást jeleltett mindig.

— Ennyi év alatt melyik volt a legkedvesebb hajója?

— Legkedvesebb? Mindig az, amelyiket éppen csinálja az ember. De azért, ha választani kell... A hatvanas évek második felében készítettünk több százszemélyes hajót. A hét törpe nevét viselték: Szundi, Morgó, Hapei meg a többiek. Végül megépítettük a Höföherkét is, az már 150 embert tudott szállítani.

— Sose irigyelték meg a hajósokat, akik messzire eljutnak azzal, amit itt építettek?

— En nem vágytam a vándoréletre. Tápén telepedtem le, hiába hívtak matrónák, inkább a családot választottam. A fiatalabbak közül mostanában néhányan megpróbálkoztak vele. Vonzotta őket a nagy kereset, az utazás. Aztán előbb-utóbb vissza is jöttek sorba.

— Hány szakma fér itt meg békésen egymás mellett?

— Tíz-tizenkét mesterség is dolgozik egy-egy hajón. Szerkezeti lakatos, hegesztő, kőműves, asztalos, ács, festő, forgácsoló, villanyszerelő, géplakatos, meg amire éppen szükség van.

— Hogyan készül egy hajó?

— Először a fódarabokat készíttük el, aztán az egységeket, szekciókat, a szerelőasztalon, a héliken összeállítjuk, végül hegesztjük.

— Honnan tudják, hogy jól dolgoztak-e?

— Röntgenezzük a varratokat, és levegőpróbát is végzünk.

— Önnek most mi a feladata?

— Tűzikovácsként kezdtem és most a sójátér művezetője vagyok. A partra húzás és a vízre bocsátás tartozik hozzám.

— Szép munka lehet...

— Nem mindennapi esemény, ha vízre kerül egy új vasóriás.

Azt már csak később teszi hozzá, hogy a sok munka mellett arra is próbál időt, energiát szakítani, hogy közel hatvan ember mozgalmi munkáját szervezze, irányítsa, hiszen alapszervezeti párttitkárként dolgozik tizenhét éve. A háromszáz fős üzem gondjaiból így neki is jut bőven. Hétvégeken a kiskertben igyekszik kikapcsolni a munka fáradalmait, de a nyári tiszai hajókirándulás jelenti a legnagyobb elmenyt neki is, a családnak is. Nemrege Jaltán járt, ott a tengeri hajózást is kipróbálta.

— Gyönyörű nagy hajó volt, de az embernek mégis mindig fájt a szíve, kár, hogy nem mi építettük.

Korelnök lehetne a tápéiak között Gál Ferenc hajólakatos. Inasként került ide 1947-ben, és már csak öt éve van hátra a nyugdíjig. Közben több mint száz hajón hagyta ott a keze nyomát. Most éppen egy uszály farasztán dolgozik.

— Mi a különbség a régi és mai hajóépítők élete közt?

— Akkor sokkal nehezebb volt a munka. Nem volt így gépesítve ez a mesterség, mint most. Ötven-hatvan kilós vasdarabokat kellett emelgetni. De fiatal voltam, birtam.

— Milyen volt akkoriban az inasok élete?

— Kemény. Nagyon jó mesterreink voltak, de nagyon szigorúak is. Egyszer mellé ültöm a simítókalapáccsal, amikor a vasmaskát nyújtottuk, Pista bácsi-nak, a mesteremnek felrepedt a keze. Nem szólt az akkor semmit, de harmadnap odahívott az üllőhöz. Kétréval rajzolt rá egy ötöst, aztán megkérdezte: „Tudod, hogy lesz ebből tizenöt?” En persze nem sejtettem semmit. Előkapta az egyik kezét aztán a másikat. Ez is öt, meg ez is. Így már megvan a tizenöt. Két akkora polont adott a mester, hogy átestem az üllőn. Hát ez volt a kezdet.

— Nagyot fordult azóta a világ...

— Most már védőkesztyűben dolgozunk, emelők segítik a munkát. De azért az időjárásn ma sem tudunk kifogni. Nyáron a tűző me'eg, télen a csípős hideg megdolgolja az embert.

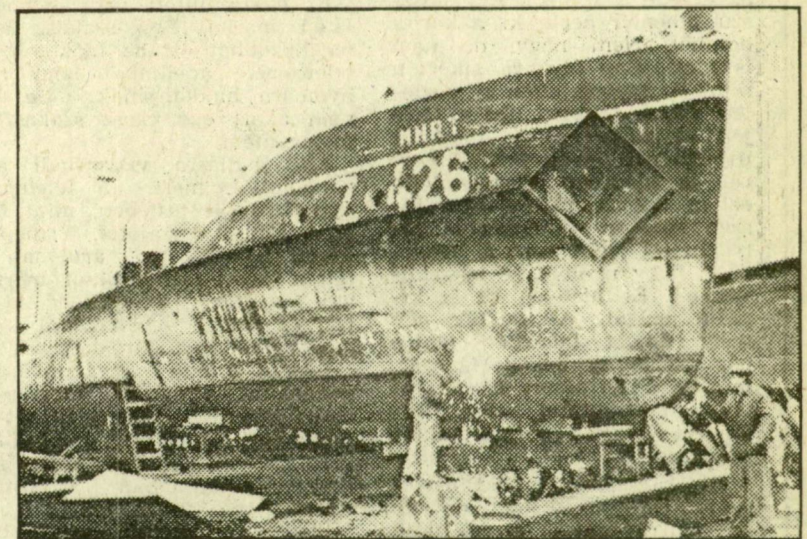
— Mi a legkedvesebb emléke az elmúlt negyven esztendőből?

— A harmincéves szolgálatért járó aranygyűrű. Ma is otthon őrzöm. Nem sok kollégámnak van ilyen, akikkel együtt kezdtem, azok mára már mind itthagytak...

— Miért maradt?

— Szeretem ezt a mesterséget. En már csak két újdonságot kaphatok ettől a munkától: isátsz, vagy lumbágót.

RAFAI GÁBOR

A hajó ma már fémből van